

Evolució de les tendències professionals del titulat en Educació Física i en Ciències de l'Activitat física i de l'Esport des del 1975 fins a l'actualitat

■ **JOSÉ MARÍA GONZÁLEZ RAVÉ**
 ■ **ONOFRE R. CONTRERAS JORDÁN**

Departament d'Activitat Física i Ciències de l'Esport.
 Àrea de Didàctica de l'Expressió Corporal. Facultat de Ciències de l'Esport.
 Universitat de Castella-La Manxa

■ *Paraules clau*

Evolució, Ocupació, Mercat de treball, Regulació professional, Facultats de Ciències de l'Esport

Resum

En aquest article exposem com han evolucionat les tendències i sortides professionals dels professionals de l'Educació Física a partir dels estudis dels diferents autors que han intentat d'aportar una visió sobre la qüestió. Des del primer estudi de Mestre (1975), fins a l'actualitat, han sorgit diferents investigacions en aquest camp, que han analitzat el perfil professional en base a les demandes laborals, tot finalitzant en les aportacions de l'European Network of Sport Sciences Institutes (1999). A manera de conclusió i des-

prés de l'exposició efectuada, s'han elaborat unes directrius sobre les línies futures que regiran el camp laboral en la nostra professió; en destaquem la inexistència de regulació professional i la transcendència que ha adquirit en els nostres dies la pràctica de l'esport, cosa que aconsella i justifica plenament la necessitat d'una regulació completa i sistemàtica, amb el rang normatiu exigint per l'article 36 de la norma constitucional.

Introducció

Aquest article té com a objectiu realitzar una visió retrospectiva sobre els intents, per part de la nostra professió, de conèixer exactament quines han estat les principals relacions entre l'oferta i la demanda d'ocupació entre els titulats dels INEFs i Facultats de Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport; des de les primeres titulacions en el període esmentat, de Professor d'Educació Física, passant pel títol de Diplommat i el de Llicenciat en Educació Física i, en l'actualitat, el de Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport.

Totes aquestes titulacions, que ens han definit, sempre han tingut una orientació professional (com veurem més endavant) cap a la docència i cap a l'entrenament esportiu, atès que en un principi l'Institut Nacional d'Educació Física i Esports es va crear per a "...la formació i el perfeccionament del professorat d'educació física i els entrenadors esportius" (Llei 77/61). Avui sembla que tots tenim clar que l'actual nombre de Llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport (LCAFE)

no podrà accedir a la docència, perquè aquest camp professional ja es troba cobert i les sortides professionals com a entrenador esportiu no compleixen un mínim salarial i haurien de ser compartides amb altres subocupacions per arribar a un salari d'acord amb una titulació de Grup A; a més a més, l'entrenador d'alt nivell, que és l'únic amb un bon salari, manté una inestabilitat laboral que ha fet decantar-se gairebé sempre els professionals de la nostra àrea per la docència com a primera ocupació, amb compatibilitat amb una segona subocupació.

Finalment, especificarem unes directrius sobre quines són les possibles sortides professionals que marquen els autors que han treballat sobre el tema, a més a més de la nostra pròpia opinió respecte d'aquest tema, i també un pronunciament sobre allò que s'anomena comunament, en el nostre àmbit, Estatut Professional que, com a representants de la institució a què pertanyem, és un dels temes en els quals més insistència hem fet per mantenir i augmentar l'accés professional als nostres titulats.

Evolució sobre l'orientació i les sortides professionals dels titulats en Educació Física i en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport

El primer estudi del qual nosaltres tenim constància el fa Mestre (1975), que realitza una enquesta als alumnes de l'Institut Nacional d'Educació Física (INEF) i de l'Es-

Abstract

In this article we expose the trends and professional exits of the physical education professionals through the studies of different authors that they have attempted to provide a vision on the issue. From the first study of Mestre (1975), until the present time, they have emerged different investigations in this field, that they have analyzed the professional profile in base to workable demands, ending in the contributions of the European Network of Sport Sciences Institutes (1999). To conclusion manner and after the effected exposition, they have been elaborated some directors about the future lines that will govern the occupational field in our those which profession we emphasize the nonexistence in professional regulation and the transcendency that it has acquired in our days practice of the sport, that advise and justify fully the need of a complete and systematical regulation with the normative range demanded by art. 36 of the constitutional norm.

Key words

Evolution, Employment, Working market, Professional regulation, Sport Sciences Institutes

cola Nacional d'Educació Física (ENEF); recordem que la població de l'INEF només era masculina i la de l'ENEF femenina. En aquesta enquesta es va tractar d'avaluar aspectes com ara el grau d'orientació professional de l'alumnat, així com detectar l'opinió d'aquest sobre el panorama professional que s'acostava. Aquest estudi mostra uns resultats que, tot i no ser predictors, són un símptoma inequívoc del panorama de l'època; les conclusions que se n'extreuen són:

- El 64,65 % dels alumnes encaminen les seves preferències i jutgen com a missió pròpia professional més important la de **Professor d'Educació Física**, encara que el 98,95 % dels alumnes i el 100 % de les alumnes el jutgen com el pitjor retribuït entre els proposats.
- En sortir de l'INEF, el 76,64 % dels alumnes pensen que tindran una retribució entre les 10.000 i les 30.000 pessetes, mentre que entre les alumnes de l'ENEF el 72,62 % aspira a guanyar entre 5.000 i 20.000 pessetes; no és gens estrany que la major part dels sotmesos a enquesta consideri que li caldrà una altra col·locació per arribar a una remuneració mínima.
- En aquest estudi cap dels sotmesos a enquesta pensa que treballarà com a director d'una instal·lació ni en l'àmbit de la gestió esportiva.
- La majoria dels enquestats en general prefereix treballar en l'àmbit de la docència com a Professor d'Educació Física, mentre que pel que fa a una segona opció de treball, les diferències són notables; mentre els homes s'encaminen cap a l'entrenament esportiu, les dones s'encaminen cap a la investigació.

L'estudi següent el trobem a Durán, Buñuel i Plaza (1988); aquest incideix sobre la potencial demanda social dels Llicenciats en Educació Física i la seva adequació a una possible reforma del pla d'estudis d'aquests Llicenciats (OM de 20 de juliol de 1981). El perfil laboral dels professionals d'aquella època s'enfocava cap a:

- Àmbit educatiu i docent: impartir classes d'Educació Física. Els percentatges de Llicenciats que fan servir alguns ex-

perts oscil·laven entre el 85 i el 90 %. Amb la qual cosa, coincidim amb l'estudi de Mestre en l'afinitat dels nostres titulats.

- A molta distància de la nostra primera activitat laboral ens trobem amb l'àmbit municipal, aquest camp, que ocupa entre el 10 i el 15 % dels Llicenciats, va ser qualificat com un sector laboral molt poc desenvolupat.
- Finalment, trobem d'altres sectors laborals, amb percentatges insignificants de Llicenciats entre els quals destaquem els gimnasos privats i l'**entrenament esportiu** (tant de base com d'alt rendiment) que no ocupa més d'un 1-2 % dels Llicenciats.

Aquest estudi es concreta en un seguit de conclusions de les quals destaquem la incorporació a la pràctica de l'activitat fisicoesportiva de la major part de la població, cosa que ha originat que es produeixi un desequilibri entre la formació dels Llicenciats, orientada gairebé exclusivament als sectors escolar i d'entrenament esportiu, en detriment precisament d'aquell que més s'estava demandant en aquell moment: **el sector de la gestió esportiva municipal, dedicat fonamentalment a activitats de promoció, esbarjo, lleure, temps lliure, instal·lacions i equipaments esportius... etc.**, és a dir, **pràctiques dirigides al conjunt de la població**, amb la qual cosa, el document de reforma dels plans d'estudis dels INEF (1988) comença a fer-se ressò d'aquestes deficiències i emprèn l'ampliació del perfil professional del Llicenciat en Educació Física i una més gran autonomia dels diferents INEF en l'elaboració del seu propi currículum. Martínez del Castillo (1993a); Martínez del Castillo i Puig, (1998), realitza un plantejament sobre les possibilitats de col·locació dels Llicenciats, des d'una primera base que és l'organització del mercat de treball i realitza una anàlisi sobre les seves característiques i a més a més sobre els tècnics esportius i les funcions d'aquests.

Fent una síntesi del mercat esportiu de primers dels 90 podem dir, a grans trets:

- Existeixen relacions socials entre agents i grups socials, que poden tenir interessos distints i contraposats.

- Dintre d'aquest mercat, podem dir que hi ha dos sectors, primari i secundari; el primer ofereix llocs de treball que impliquen una àmplia varietat de feines o relativament limitades, amb salaris elevats, bones condicions en el treball i estabilitat en la col·locació. Al sector secundari els treballs comporten escasses tasques, o molt diferenciades o inestables, així com una remuneració pitjor i inestabilitat en la col·locació i alta rotació.
- Es tracta d'un mercat relativament autònom, encara que s'hi aprecien interdependències amb els processos generals de canvi social, econòmic i polític.
- Les organitzacions esportives semblen perfilar-se com a sistemes socials oberts, és a dir, no es presenten com una cosa reservada i exclusiva d'un cert col·lectiu social com s'esdevenia abans, sinó que el fenomen esportiu s'ha anat expandint a diverses classes socials i a col·lectius com ara persones grans i adults, buscant nous tipus de lleure. La idea d'esport associat a joventut, competició i estructura federativa, ha anat derivant, com a conseqüència de l'avenç econòmic, social i cultural, on estem immersos, i tot plegat ha fet necessari analitzar quines són les necessitats requerides per la societat, per veure, d'aquesta manera, quina demanda potencial de llocs de treball són els que es requereixen.

Segons el mercat esportiu que es perfila aquí, tenim que el gestor i/o director d'instal·lacions, i el docent en Educació Física, estarien al sector primari, mentre que el monitor, el tècnic en activitats a la natura i el tècnic en activitats físiques i d'animació esportiva estarien al sector secundari. Els tècnics esportius superiors estarien en una posició intermèdia, car tindrien trets del sector primari (sou, tasques) i condicions laborals secundàries (inestabilitat en la col·locació).

Veient com està el mercat esportiu, en 1993 els **Llicenciats en Educació Física** i els futurs **Llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport** (ja es publiquen en aquest any les directrius generals pròpies dels plans d'estudi que condueixen a l'obtenció del títol de Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport; RD 1670/1993 de 24 de setembre) es

troben ubicats als llocs de docència en ensenyaments mitjans (55 %), l'11 % com a gestors/directors i la resta al sector secundari (un 4 % en qualitat de tècnic esportiu superior, un 15 % en qualitat de TAFAD, i un altre 14 % de monitor esportiu). A més a més, en aquest estudi pot apreciar-se que les col·locacions ocupades pels titulats dels INEF són considerats alhora com els que millor perfil registren: 74 % amb contractes indefinits i 64 % amb contractes de dedicació exclusiva i un 65 % superaven els ingressos de 125.000 pessetes en la col·locació entrevistada, 9 de cada 10 són assalariats, especialment del sector públic. Les situacions precàries o d'autoocupació són escasses, i la formació-titulació sembla garantir des de l'inici de l'exercici professional, l'accés a la situació d'assalariat.

Passant a un altre punt d'aquest estudi, ja hem comentat que un de cada dos Llicenciats en Educació Física (LEF) ocupa lloc de treball de docent, mentre que la segona font principal prové dels serveis esportius municipals (la gestió), i en conseqüència es pot veure que el sector on més empleats estem, és aquell en què més s'incideix durant la carrera del LEF, la docència, i a aquesta estabilitat cal afegir-hi que la majoria té una segona col·locació complementària a la docència, segons ressalta Martínez del Castillo (1993b; Martínez del Castillo i Puig, 1998) "... el 42 % dels entrevistats va declarar tenir una altra o més col·locacions", sembla explicar les respostes del 36 % que va declarar treballar menys de 20 hores setmanals i del 30 % que va declarar percebre menys de 125.000 pessetes.

L'evolució de la col·locació que es preveia a l'article de Martínez del Castillo (1993b), no es va produir (allò que es va anomenar escenari referencial), perquè l'autor no va pensar que arribaríem a una situació d'estancament econòmic a mitjan anys 90, fins i tot per sota d'allò que va anomenar escenari referencial baix, i fent una estimació entre els nous llicenciats que es produïen als INEFs que existien en aquells dies (Madrid, Barcelona, Lleida, Granada, Vitòria, Corunya, Les Palmas, Lleó i València), existeix un desfasament entre l'oferta i la demanda i es produeixen situacions de subocupació, disminueixen les situacions de col·locació en la docè-

ncia, amb la qual cosa les solucions que ofería l'autor eren per damunt de tot l'adaptació dels plans d'estudi a les noves demandes que la societat exigia, i l'adequació del flux de nous llicenciats a les demandes de col·locació, atès que es poden donar altes taxes de desocupació com s'esdevé a altres països comunitaris (Bèlgica, França o Alemanya).

En estudis més recents sobre la situació professional, Amador Ramírez (1998), exposa que la clau en la formació de llicenciats es troba al binomi FORMACIÓ-OCUPACIÓ, és a dir, **correspondència entre la qualitat de l'ensenyament i la preparació professional que exigeix el mercat esportiu**, diversificat i en canvi continu i en el binomi MARC CURRICULAR-PERFIL PROFESSIONAL que fa insistència en **la determinació dels currículums de forma contextualitzada, tenint en compte el perfil professional de cada titulació i la necessària ordenació del sector que defineix i reguli l'estatut competencial per a cada títol i professió de nivell universitari i no universitari**.

Amador Ramírez (1996) concreta aquestes aspiracions en tres punts que defineixen exactament la professió del llicenciat en ciències de l'activitat física i de l'esport:

- Normalització institucional dels centres de formació.
- Ampliació del catàleg d'àrees de coneixement.
- Ordenació de les titulacions, en els seus perfils professionals, definint funcions i competències.

Sánchez Bañuelos (1998), respecte a l'evolució de la col·locació i les perspectives per al futur dels llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport preveu que es produiran descensos de les col·locacions al sector de l'ensenyament en el sistema educatiu, així com un lleuger augment de la col·locació en el sector de l'entrenament esportiu, i bones possibilitats d'expansió en l'àmbit de l'Activitat Física com a element de salut i qualitat de vida.

Delgado Noguera (1998), no dona per exhaurida la sortida professional dintre de l'Educació Física, sinó que s'ha produït un canvi de l'educació formal als centres d'ensenyament secundari cap a altres sectors que ofereixen ocupació: **"Les sortides professionals de l'ensenyament**

de l'educació física continuen sent una font de col·locació principal i que allò que ha canviat són les col·locacions en l'ensenyament i en lloc de centrar-se en l'educació física com a matèria escolar s'han obert a l'educació i l'ensenyament no formal de l'activitat física i l'esport".

A més a més d'això que hem especificat anteriorment, es produirà un *cert augment* de col·locacions, d'una banda en l'àmbit de la gestió esportiva de l'Administració (Ajuntaments, Diputacions, Conselleries d'Esport) en regular-se per part d'aquella les titulacions que han de posseir els tècnics (sense una titulació específica encara en molts dels casos, o amb mèrits de vegades dubtosos) que avui ocupen aquests llocs, o que encara no han estat definits en la Relació de Llocs de Treball; i d'una altra banda, en passar el mateix en l'àmbit privat amb els gimnasos i centres de "condicionament físic" i instal·lacions esportives en general (Vallejo López, 1998).

Les sortides professionals tenen des de cada institució una visió més ambiciosa i àmplia. Els nous plans d'estudi han obert l'espai professional de tal manera que els itineraris específics curriculars dintre dels nous plans d'estudi ofereixen a l'alumne la possibilitat de guiar el seu currículum cap a l'especialització en una àrea concreta, mitjançant l'elecció de matèries optatives enquadrades dintre d'un itinerari específic curricular. Aquests itineraris pretenen de dotar l'alumne de les capacitats necessàries per desenvolupar-se amb més eficàcia en una parcel·la professional determinada (López i Almendral, 2001).

Aquestes grans àrees al voltant de les quals es vertebrava l'especialització curricular són:

- a) Educació.
- b) Rendiment.
- c) Gestió.
- d) Lleure, recreació i salut.

Com a exemple, la Facultat de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport de la Universitat de Granada, planteja, des del nou pla d'estudis que s'està implantant en base al RD 1670/1993 de 24 de setembre, les sortides professionals següents, per als seus llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport (LCAFE):

DOCÈNCIA

- Docència de l'Educació Física dintre del Sistema Escolar.
- Docència de l'Educació Física i l'Esport fora del Sistema Escolar. (Patronats, fundacions esportives, Gimnasos, etcètera).
- Docència a les Escoles de Formació d'entrenadors esportius.
- Docència en la formació d'animadors socioesportius.

ENTRENAMENT ESPORTIU

- Entrenador esportiu.
- Preparador físic.
- Direcció Tècnica en entitats esportives.

GESTIÓ ESPORTIVA

- Direcció de Monitors i Animadors Esportius.
- Direcció i Gestió en entitats privades.
- Direcció en Centres Escolars.

RECREACIÓ**I TEMPS LLIURE**

- Direcció de Monitores y Animadores Deportivos.
- Direcció de campanyes d'activitats de lleure i temps lliure.

ACTIVITAT FÍSICA**PER A LA SALUT**

- Reeducador Motor.
- Especialista en Activitat Física Adaptada per a poblacions especials.
- Especialista en Activitat Física per a adults i persones grans.

La Facultat de Ciències de l'Esport de la Universitat de Castella-la Manxa fa una proposta d'itineraris al voltant de tres eixos fonamentals:

- Educació Física escolar.
- Rendiment Esportiu.
- Activitat Física, Salut i Recreació.

En l'àmbit de la Comunitat Europea, l'observatori europeu de la col·locació en l'esport, pertanyent a l'**European Network of Sport Sciences Institutes**, va elaborar, el 1999, un informe sobre l'estat de l'esport en referència als sectors que ofereixen col·locació i quins eren els sectors implicats; va arribar a les conclusions següents, en vista a la millora i el desenvolupament

del mercat laboral en activitats esportives, traduïdes en quatre punts fonamentals:

- Desenvolupar el sector per a l'organització de relacions entre els operadors esportius, i desenvolupar activitats esportives amb una visió generadora d'efectes econòmics i un benefici social i cultural, dintre de la unió europea, que abasti la construcció d'un sistema, tot assegurant relacions complementàries entre **operadors associatius** (moviments esportius), **operadors públics** (autoritats locals i regionals, govern central), i **operadors comercials** (esport d'esbarjo o companyies de temps lliure). Les tasques d'aquests operadors han d'ésser especificades o reafirmades.
- Impulsar les habilitats dels recursos humans en el sector associatiu per promoure el desenvolupament social. El moviment esportiu està patint una crisi dintre d'Europa respecte a les seves tasques i organització. Aquest troba dificultats en el fet de com desempallegar-se amb la diversificació en les formes de pràctica esportiva i l'abús del seu funcionament democràtic. La solució passa per la professionalització de la gent que es troba en l'àmbit de les associacions esportives.
- Construir un sector esportiu professional i sectors relacionats amb els esports com un prerrequisit per millorar la qualitat de la col·locació en l'esport. El món de l'esport basat en voluntaris no remunerats no sempre dóna la talla en el que necessitem vers la professionalització, especialment respecte del punt de vista de l'**Estatut dels Treballadors**. Les remuneracions sense declarar, o fora de les regles d'un contracte laboral, amb un desgreuge als drets bàsics dels treballadors són també massa freqüents. Els contractes incontrolats a temps parcial que fan de naturalesa temporal aquesta mena de contractes de l'àmbit esportiu fa que es tingui un baix o nul reconeixement del paper potencial dels sindicats i del diàleg social en el sector esportiu.
- Millorar les relacions entre pràctiques i col·locació i la capacitat per a la integració ocupacional en el sector esportiu. La integració ocupacional de joves en companyies i associacions esportives sovint

es fa sota condicions molt difícils. Els joves que finalitzen els seus estudis universitaris en general estan poc preparats per exercir la seva professió dintre d'una organització esportiva i, en conseqüència, caldria fomentar convenis entre universitat i empresa per a la millora professional d'aquests estudiants.

Conclusió: futurs sectors generadors de col·locació i accions per aconseguir-les

Ara com ara estem vivint les últimes convulsions de la docència com a sector primari que ofereix col·locació; des de fa quatre anys, la implantació de la LOGSE als segments d'edat de què s'ocupa el LCAFE (1r, 2n, 3r, 4t d'ESO en l'actualitat, l'any vinent arriba als batxillerats), l'educació secundària obligatòria ha provocat que tots els acabats de titular s'incorporin ràpidament al sistema educatiu i que amb prou feines hi hagi atur registrat com a mitjan dels 90, però un cop ja coberts tots els llocs, i havent-se creat més facultats que pròximament començaran a enviar llicenciats al mercat de treball, aquest miratge de plena ocupació desapareixerà, i començarà realment l'atur en la nostra professió.

En vista del que han exposat els autors anteriors, entenem que les iniciatives per encarrilar aquest flux de llicenciats haurien de centrar-se a: **Per a la millora professional dels nostres titulats**, és prioritari:

- Ordenar el sector professional de l'àmbit de l'activitat fisicoesportiva, mitjançant l'adequació de perfils professionals a cada titulació.
- **Aconseguir que les administracions públiques** deixin de jugar amb l'ambigüitat i/o amb el buit legislatiu existent i demostrin la seva sensibilitat i capacitat legislativa, regulant el camp professional, a través de les Lleis de l'Esport a les Comunitats Autònomes, que no només regulin l'àmbit professional, sinó que a més a més marquin les competències i sancionin els actes de negligència i "*intrusisme professional*" que, encara avui, abunden al mercat de l'activitat fisicoesportiva. (Com a exemple, en el cas d'Andalusia, la llei de l'Esport es podia haver realitzat, perquè

en un dels seus articles es parla de les titulacions universitàries relacionades amb l'activitat física i l'esport). Per aconseguir això que hem enunciat al punt anterior considerem necessària una predisposició favorable per part dels diversos estaments de l'Administració implicats, de manera que es compleixi amb el mandat de la Constitució, tal com afirma Roca Junyent (2000): *“La inexistència de regulació i la transcendència que ha adquirit en els nostres dies la pràctica de l'esport, aconsellen i justifiquen plenament la necessitat d'una regulació completa i sistemàtica amb el rang normatiu exigint pel citat art. 36 de la norma constitucional.”*

Per fer-ho, en lloc del comunament anomenat Estatut Professional es fa necessària la “Llei reguladora de l'exercici de les professions titulades de llicenciat en educació física i llicenciat en ciències de l'activitat física i de l'esport”.

- Aconseguir d'introduir noves sortides professionals d'acord amb la formació del LCAFE; com a exemple, en aquest sentit, aportem la figura del **“Personal Trainer”** (Entrenador Personal) d'USA, i que consisteix a donar suport professional a un usuari que desitja un nivell òptim de condició física. És una de les sortides que ara per ara s'estan introduint a Espanya, encara que és cert que a les ciutats amb zones d'important nivell adquisitiu, i és una col·locació del sector primari a jutjar pels salaris que s'estan pagant a aquests professionals.
- Entrar com a LCAFE dins de l'àmbit de la salut i de la qualitat de vida, fent ofertes de programes d'activitat física i atenent a la millora d'aquesta; aquesta sortida professional té el gran avantatge que abasta tots els sectors de població, independentment del nivell social, edat i necessitats econòmiques, però sempre i quan tinguem prou habilitat i preparació per no entrar en **conflicte professional** amb altres col·lectius de cièn-

cies de la salut, amb perfils professionals, si més no, molt més definits que els nostres (**metges, infermers, fisioterapeutes**). El mateix pot afirmar-se de l'àmbit del Lleure, del Turisme Actiu i de l'Esbarjo.

- **Utilitzar les noves tecnologies com un element de comunicació i desenvolupament professional**, de tal manera que s'ofereixi la possibilitat de col·locació (autoocupació i exercici lliure de la professió) fent servir INTERNET com a mitjà d'oferta d'activitats (disseny de programes d'entrenament a usuaris de la xarxa, venda d'activitats de lleure i recreació) o també dissenyant i programant aplicacions informàtiques per a tots els àmbits de l'Activitat Física i de l'Esport, tot implementant eines multimèdia per dissenyar programes d'entrenament personalitzats, Unitats Didàctiques, eines per al control de l'entrenament en l'Alt Rendiment Esportiu.

Bibliografia

- Amador Ramírez, F. (1996). Análisis de la formación universitaria en las ciencias del deporte. Su adecuación a los perfiles profesionales. *Curs, Cambios y Retos en la AF y el Deporte*. COPLEF-Andalucía. Sevilla
- (1998). Formación universitaria y adecuación de los perfiles profesionales en el ámbito de la AF y el Deporte. A *La Formación Universitaria en las Ciencias del Deporte: el reto de la innovación*. Cursos d'estiu de la Universidad de Castilla La Mancha. Abstract.
- Delgado Noguera, M. A. (1998). Las salidas profesionales de la enseñanza de la E.F.: Una encrucijada. A *La Formación Universitaria en las Ciencias del Deporte: el reto de la innovación*. Cursos d'estiu de la Universidad de Castilla La Mancha. Abstract.
- Durán, J.; Buñuel, A. i Plaza, D. (1988). La importancia del estudio de la demanda social en la planificación deportiva: Su relación con la formación del licenciado en educación física. A J. Durán; J. L. Hernández i L. M. Ruiz, *Humanismo y nuevas tecnologías en la educación*

física y el deporte (p. 581-586). Congreso Mundial de la AIESEP. INEF Madrid.

- European Observatory of Employment in Sport. (1999). *Sport and Employment in Europe*. European Network of Sport Science Institutes. *Guía Informativa*. Facultad de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte. Universidad de Granada.
- López Fernández, I. i Almendral Lara, P. (2001): Contingut del plans d'estudi de la llicenciatura en ciències de l'activitat física i l'esport a Espanya. *Apunts. Educació Física i Esports* (65), 72-85.
- Martínez del Castillo, J. (1993a). La construcción económica i social del mercat esportiu a Espanya. *Apunts. Educació Física i Esports* (31), 106-117.
- (1993b). Els llicenciats dels INEF: posicions actuals i perspectives de futur. *Apunts. Educació Física i Esports* (32), 102-120.
- Martínez del Castillo, J. i Puig, N. (1998). Empleo y mercado de trabajo en el deporte. A M. García Ferrando; N. Puig i F. Barata Lagardera. *Sociología del Deporte*. (p. 259-274). Alianza Editorial.
- Mestre, J. (1975). Encuesta sobre la orientación profesional de los estudiantes de Educación Física del Instituto Nacional de Educación Física y de la Escuela Nacional de Educación Física. *Revista de investigación del INEF de Madrid* (1), 17-60.
- (1988). Comisión de reforma de los planes de estudio INTERINEF 1988, Las Palmas de Gran Canaria.
- Roca Junyent, M. (2000): *Dictamen sobre la viabilidad de un Proyecto de Ley Reguladora del Ejercicio de las Profesiones Tituladas de Licenciado en Educación Física y Licenciado en Ciencias de la Actividad Física y del Deporte*. Consejo General de COLEF y CAFD.
- Sánchez Bañuelos, F. (1998). Nuevas orientaciones y retos de los planes de estudio de la licenciatura en ciencias de la actividad física y el deporte. A *La Formación Universitaria en las Ciencias del Deporte: el reto de la innovación*. Cursos d'estiu de la Universidad de Castilla La Mancha. Abstract.
- Vallejo López, J. (1998). Comparència al Parlament Andalus sobre El Projecte de Llei de l'esport. A, *BIC* núm. 11. COPLEF de Andalucía.